

DAGSINVENTERING INSEKTER

TOMELILLA JÄRNVÄGSOMRÅDE

av

Mikael Sörensson

Lund 2018

Inledning

På uppdrag av Emil Åsegård (Ekologigruppen; telefon/e-post 25 juni 2018) genomfördes den 26 juni 2018 en kort och översiktlig dagsinventering av insektsfaunan inom det gamla övergivna spårområdet i Tomelilla, Tomelilla kommun. Området inventerades översiktligt av Magnus Stenmark år 2008, då området besöktes vid några tillfällen under juni-augusti, varvid färgskålar och manuell håvning/letning praktiserades. Totalt dokumenterades då 21 arter bin (8 humlor, honungsbi och 12 solitärbinn), varav en rödlistad art (lusernbi *Melitta leporina*^{NT}), samt 20 andra gaddsteklar av olika familjer/grupper, totalt 41 arter steklar. Därtill noterades 8 storfjärilar, varav en rödlistad art (bredbrämad bastardsvärmare *Zygaena lonicerae*^{NT}), 6 skalbaggar och 2 flugor, totalt 57 arter insekter.

Syfte & metodik

Syftet med förevarande inventering var att komplettera denna artlista och skapa bättre underlag för utvärdering av områdets naturkvalitéer. Inventeringen utfördes i två steg: det första som en långsam genomvandring av området (delområde 1-8) varvid huvudsakligen okulärt marksök och frihävning i mark- och buskvegetation medelst lufthåv praktiserades (kl. 10.30-14); det andra med fokus på undersökningsområdets attraktivaste insektsmiljöer (delområde 2-4), varvid främst slaghävning med grov håv genomfördes (kl. 14.30-16). Inga fällor användes. Vanliga insektsarter av lågt naturvårdsintresse samlades ej in utan identifierades i fält och antecknades i slutet av dagen. Dessa är i Appendix (se nedan) betecknade med 'obs.'. På samma sätt behandlades humlor och arten honungsbi *Apis mellifera*. Övriga arter samlades in, avlivades, preparerades och monterades enligt gängse metodik för förvaring i samling, antingen i form av beläggsexemplar (för att artbestämning vid behov skall kunna efterkontrolleras), eller för att säkerställa en korrekt identifiering under mikroskop. Dessa exemplar förvaras i författarens samling (coll. Sörensson) i Lund. Totalt preparerades och monterades 63 exemplar, varav alla utom fem bestämdes till art. Vädret var nära optimalt, d.v.s. sol, tidvis växlande molnighet, lätt bris och ca +23°C.

Kort områdesbeskrivning

Det öppna och fläckvis mycket torra, igenväxande området, med sin blandning av jordhögar, bankar, vägsidor, järnvägsspår, avbanade partier, sten och betong, bar en i huvudsak ruderatartad markvegetation som fläckvis övergick i utvecklad torräng. Örtfloran verkade rik, men var vid besökstillfället helt dominerad av ett tiotal arter av ärtväxter som stod i full blom. Dessa attraherade gaddsteklar av olika slag och utgjorde områdets i särklass viktigaste nektar- och pollenkällor vid tillfället. Särskilt bör vit sötväppling *Melilotus alba* och gullusern *Medicago falcata* framhävas. Övriga företrädade växtfamiljer blommade endast i mindre omfattning, antingen som resultat av den drygt månadslånga torkan eller av fenologiska skäl. Viktiga nektar- och pollenresurser som saknades på ett anmärkningsvärt sätt i hela området var bl.a. monke *Jasione montana*, åkervädd *Knautia arvensis* och klockor (Ranunculaceae). Även fibblor och umbelliferer förekom ganska sparsamt, eller saknade blommande individer vid tillfället.

Resultat & diskussion

Det drygt halvdagslånga besöket resulterade i observationer/fynd av totalt 74 insektsarter, varav 33 arter steklar, 26 arter skalbaggar, 10 fjärilsarter, 3 tvåvingearter och 2 halvvingearter. Fyrtionio arter var 'nya' för området medan 25 av Stenmarks 57 arter återfanns. Totalt är nu 106 insektsarter dokumenterade från inventeringsområdet. Anmärkningsvärda arter saknades inte i det nydokumenterade materialet och flertalet av dessa kommenteras nedan. Fem arter finns upptagna på nuvarande rödlista (ArtDatabanken 2015) och ytterligare tre arter har tidigare varit rödlistade men avförts. Totalantalet arter är högre än

i Stenmarks undersökning från 2008, vilket främst beror på att fler skalbaggar artbestämdes. Endast en del av biarterna är gemensamma för de båda undersökningarna. Stenmark noterade sju unika biarter mot tolv arter i denna undersökning. Två tredjedelar eller fjorton av Stenmarks 21 arter bin (inkl. humlor och honungsbi) återfanns vid denna undersökning. Totalt är nu 33 arter bin och humlor kända från undersökningsområdet, varav nio arter humlor, honungsbi och 23 arter solitärbin. Uppenbarligen finns mer att hämta av solitärbin och andra insektsgrupper, och kunskapen om områdets insektsfauna kan än så länge bara anses ytlig.

Flera goda signalarter för öppna, varma torrmarker påträffades, exempelvis bivarg *Philanthus triangulum*, rovstekeln *Astata minor*^{NT}, kartvivel *Mogulones geographicus* och svävflugan *Villa hotentotta*. Spetsvivlarna *Holotrichapion pisi*^{RL2005} och *Catapion pubescens*^{RL2005}, liksom fallbaggen *Cryptocephalus fulvus* och sommarsandbi *Andrena nigriceps*, är arter som indikerar artrika och i regel värdefulla torrängar.

De fem rödlistade arterna utgjordes av tre arter solitärbin, en rovstekelart och en storfjäril (se nedan). Med tanke på undersökningsområdets storlek, biotopvariation och botaniska rikedom kan inte detta anses optimalt, utan sannolikt härbärgerar området ytterligare naturvårdsintressanta och rödlistade insektsarter. Det krävs dock upprepade besök (4-6) under hela växtsäsongen, från april till augusti, för att säkerställa det. Det är troligt att den mer än månadslånga torkan under maj-juni påskyndat många arters utveckling och tidigarelagt livscykeln. Ett belysande exempel utgörs av den närmast totala frånvaron av flera på ärtväxter levande, normalt allmänt förekommande solitärbin, exempelvis ärtsandbi *Andrena wilkella*, varav endast en starkt sliten hona påträffades efter långvarigt sökande. Denna art borde ha förekommit allmänt i områdets stora bestånd av olika ärtväxter men saknades nästan helt och verkade alltså redan ha fullgjort sin livscykel som en respons på torkan.

Sammanfattning

Sammanfattningsvis, och utgående från denna begränsade insats, kan följande slutsatser dras:

- Ovanligt hög och varierad blomrikedom skapar goda förutsättningar för insekter
- Stora ytor öppna torrmark skapar goda förutsättningar för marklevande insekter
- Hög biotopvariation inom undersökningsområdet
- Förekomst av rödlistade arter indikerar höga naturvärden
- Området bör djupinventeras, med besök under olika säsonger

Eventuella åtgärder handlar främst om fortsatta inventeringar, men även att fortsätta hålla området öppet och förhindra igenväxning. Vidare bör all vidare hårdgörning av ytor undvikas, medan körning med fordon och tramp av människor och djur uppmuntras. Det är viktigt att denna typ av snabbt igenväxande marker tillåts trampas och köras på för att bromsa den naturliga (och oundvikliga igenväxningen). Befintliga brynmiljöer bör behållas, eftersom de är av stort värde för insektsfaunan. Enstaka träd och buskar ute på öppna ytor kan tillåtas att växa upp, eftersom de bidrar till områdets fysiska och därmed biologiska variation.

Fig. 1. Översiktskarta över undersökningsområdet. Inventeringen den 26 juni 2018 koncentrerades till delområdena 2, 3, 4 och 8.

Rödlistade arter

De fem rödlistade arter som noterades (Tabell 1) anses för närvarande inte hotade (ArtDatabanken 2015) men är generellt minskande och därför rödlistade i klassen 'NT' (near threat).

Adscita statices^{NT} - ängsmetallvinge. Flera exemplar observerades i blommor av rölleka och stånds i delområde 3 och 4. – En förr utbredd, dagflygande bastardsvärmare, som ofta träffas sittande i blommor av väddväxter och olika slags korgblommiga örter på torra ängsmarker, i vägkanter och blomrika bryn. Larven utvecklas på syror (*Rumex spp.*). Arten har gått tillbaka i takt med ängsmarkernas arealmässiga minskning.

Colletes fodiens^{NT} - hedsidenbi. Ett exemplar håvades på stånds i delområde 8. – Karaktärsart för sandig, mager, solöppen hedmark, gärna där hedblomster (*Helichyrsus arenarium*) bildar bestånd. I avsaknad av hedblomster duger andra kompositer, särskilt gulblommiga som stånds. En värmekrävande art, ännu relativt frekvent förekommande i Skånes sandområden, men saknas utanför dessa. I övrigt endast påträffad på gunstiga lokaler i Halland, Blekinge, östra Småland och på Öland i sen tid.

Hylaeus signatus^{NT} - resedabi. Några individer sågs kretsas kring området få (2) plantor av färgreseda *Reseda luteola*. – Arten är nyinvandrad i Skåne och ännu mycket lokal i uppträdandet, med fynd koncentrerade till störda miljöer i kustnära trakter där värdväxten finns. Den är även nyinvandrad och på spridning i Mellansverige. Förekomsten i Tomelilla är den första så långt in i inlandet av Skåne och arten är uppenbarligen på spridning även här. Resedabi är helt bunden till resedaväxter (Resedaceae) och är i Sverige påträffad på färg- och gulreseda.

Melitta leporina^{NT} - lusernbi. Allmän i undersökningsområdet, såväl i bestånd av sötväppling som bland lusern och klöver. – En på blomrika sandmarker ganska spridd men mycket lokalt förekommande art, med utbredningstygdpunkt i sydöstra Sverige. De nordligaste fynden är från Västmanland, Uppland och södra Dalarna. Arten förekommer främst på blomrika, solvarma torrängar, backar, bryn och vägrenar med god tillgång på dess favoritväxt lusern (*Medicago spp.*).

Astata minor^{NT} - en rosvstekel. En revirhävande hane sågs på betongplanen norr om det gamla igenbomrade stationshuset i delområde 4. – Denna svart och rödtecknade rosvstekel är värmekrävande och utpräglat torrmarksälskande. Utbredningen är inskränkt till sydöstra Sveriges fina sandmarker (Sk, Bl, Sm, Öl, Go). Hanar håller små revir och sitter på marken och spanar efter honor och konkurrenter. Honor bygger bon i marken där boceller provianteras med förlamade bärfisar (familjen Pentatomidae). Arten besöker gärna blommor för nektar, exempelvis vita kompositer och umbelliferer. I Skåne är den oftast observerad i Väst- och Ostskånes kustmiljöer, men den har även setts på fina sandmarker i inlandet och även i sandiga täkter. Förekomsten i Tomelilla är överraskande och indikerar höga värden på omkringliggande marker.

Tidigare rödlistade arter

Holotrichapion pisi^{RL2010} - en spetsvivel, omr. 4: 1 ex. – Denna lilla mörka spetsvivel med vackert djupblå täckvingar förekommer främst på örtrika sandmarker och varma torrängar i södra och sydöstra Sverige, oftast nära kuster. Få riktiga inlandslokaler är kända i landet, varför förekomsten i Tomelilla är intressant. Arten utvecklas på lusern (*Medicago spp.*).

Mogulones geographicus^{RL2005} - kartvivel, omr. 4: 2 ex. – En mellanstor, klumpigt byggd brun vivel med vackert vitlinjerad teckning. Arten, som bara är känd från Skåne, Blekinge och östra Småland, förekommer typiskt på öppna, varma, störda torrmarker, där dess värdväxter *Echium* och *Anchusa* växer i bestånd. Kartvivel kan träffas på såväl rena ruderatmarker som på torrängar och örtrika dynområden, vid kusten och i inlandet. Arten är utbredd men lokal i Skåne, där huvuddelen av den svenska populationen finns.

Sphecodes reticulatus^{RL2010} - nätblodbi, omr. 4: 1 ex. – Nätblodbi är en utpräglad torrmarksart med glesa förekomster på varma, torrmarkslokaler i södra delen av Sverige. Arten uppges boparasitera ässandbi *Andrena barbilabris*, en art som i Skåne endast förekommer på marker med öppen sand, men troligen kan även andra arter komma ifråga. Nätblodbi har i Sverige sin tyngdpunkt i sydost men är känd från ganska många lokaler, norrut nående Dalarna. I Skåne är arten bl.a. känd från Hovdalafältet, från sandfälten i Vombsänkan, samt från övergivna täkter och från kustnära dyner.

Tabell 1. Översikt över rödlistade insektsarter från dagsinventering av Tomelilla gamla järnvägsområde, 26 juni 2018. Hotkategori enligt ArtDatabanken (2015). OL = Oligolektisk (samlar pollen från speciell växtgrupp).

Artnamn	ÅGP	Hotkategori	Ekologi	Värd
<i>Astata minor</i> ^{NT} en rostekel		nära hotad (NT)	rovdjur	bärfisar (Hemiptera)
<i>Colletes fodiens</i> ^{NT} hedsidenbi		nära hotad (NT)	OL	Asteraceae
<i>Hylaeus signatus</i> ^{NT} resedabi		nära hotad (NT)	OL	Resedaceae
<i>Melitta leporina</i> ^{NT} lusernbi		nära hotad (NT)	OL	Fabaceae
<i>Adscita statices</i> ^{NT} ängsmetallvinge		nära hotad (NT)	fytofag	syror (<i>Rumex spp.</i>)
SUMMA: 5 rödlistade arter		0 ÅGP		

Övriga intressanta arter

Paranthrene tabaniformis - svart poppelglasvinge, omr. 4: 1 ex flygande runt halvvuxna ungpöplor (*Populus sp.*) i nordöstra delen (delområde 5). – Denna vackra svart- och gulrandiga glasvinge med svartsotade framvingar ses sällan men är troligen utbredd i en stor del av landet. Larven utvecklas i grenar av asp och poppel där angreppen ger upphov till så kallade galler.

Pseudovadonia livida - sidenblombeck, omr. 1, 3, 4, 8: täml. allm. – En liten svart blombeck med brungula täckvingar som upptäcktes i Sverige för ett drygt decennium sedan. Arten har sakta spridit sig och finns nu på ängsmarker i flera syd- och mellansvenska landskap, dock än så länge bara i trakter ej alltför långt från kusten. Arten har mest träffats enstaka, och därför var det intressant att notera att den i spårområdet var en av de vanligaste skalbaggar överhuvudtaget. I praktiskt taget var och varannan rölleka satt det en eller ett par individer, varav flera sågs under parning. Uppenbarligen har sidenblombeck utmärkta förutsättningar i området.

Litteratur

ArtDatabanken. 2015. Rödlistade arter i Sverige 2015. ArtDatabanken, SLU, Uppsala.

APPENDIX

Artlista insekter. Tomelilla järnvägsområde 26 juni 2018 leg. M. Sörensson
obs. = endast observerad (ej beläggsexemplar); ex(x) = exemplar.

FJÄRILAR – Lepidoptera [10 arter]

Adscita statures^{NT} - ängsmetallvinge (obs), omr. 3, 4: flera exx
Aglais urticae - nässeljäril (obs), allm.
Aphantopus hyperantus - luktgräsfjäril (obs), allm.
Lycaena phlaeas - mindre guldvinge (obs), allm.
Lycaena virgaureae - vitfläckig guldvinge (obs), omr. 4: 1 ex
Maniola jurtina - slåttergräsfjäril (obs), allm.
Paranthrene tabaniformis - svart poppelglasvinge, omr. 4: 1 ex.
Pieris napi - rapsfjäril (obs), allm.
Pieris rapae - rovfjäril (obs), allm.
Thymelicus lineola - mindre tätelsmygare (obs), allm.

SKALBAGGAR – Coleoptera [26 arter]

Amara bifrons - ljusbrun kornlöpare, omr. 4: några ex.
Catapion curtisii - en spetsvivel (obs), omr. 4: några ex.
Catapion pubescens^{RL2005} - en spetsvivel, omr. 4: 1 ex.
Coccinella septempunctata - sjuprickig nyckelpiga, täml. allm.
Cryptocephalus fulvus - en fallbagge (obs), omr. 4: 1 ex.
Cryptocephalus moraei - en fallbagge (obs), omr. 3: 1 ex.
Dolichosoma lineare - en blomsterbagge (obs), omr. 4: 1 ex.
Harpalus tardus - grusfrölöpare, omr. 4: 1 ex.
Holotrichapion pisi^{RL2010} - en spetsvivel, omr. 4: 1 ex.
Hypera nigrirostris - en vivel (obs), omr. 4: flera ex.
Longitarsus exoletus - en jordloppa, omr. 4: 1 ex.
Longitarsus succineus - en jordloppa (obs), omr. 3, 4: enstaka ex.
Mecinus pascuorum - en vivel (obs), t. allm.
Meligethes aeneus - vanlig rapsbagge (obs), allmän.
Meligethes planiusculus - en glansbagge, omr. 3, 4, 8: täml. allm.
Mogulones geographicus^{RL2005} - kartvivel, omr. 4: 2 ex.
Oedemera femorata - en blomsterbagge (obs), omr. 3: 1 ex.
Omphalapion hookerorum - en spetsvivel (obs), omr. 4: 1 ex.
Perapion violaceum - en spetsvivel (obs), omr. 4: några ex.
Protapion apricans - en spetsvivel, omr. 3, 4: täml. allm.
Protapion ononidis - en spetsvivel, omr. 3: ej allm.
Protapion trifolii - en spetsvivel, omr. 3, 4: allm.
Pseudovadonia livida - sidenblombock, omr. 1, 3, 4, 8: täml. allm.
Psylliodes chrysocephala - en jordloppa, omr. 4: 1 ex.
Rhinusa antirrhini - en vivel, omr. 4: 1 ex.
Trichosirocalus troglodytes - en vivel (obs), omr. 3, 4: flera ex.

STEKLAR – Hymenoptera [33 arter]

Andrena nigriceps - sommarsandbi, omr. 3, 4: ej allm.
Andrena wilkella - ärtsandbi, omr. 4: 1 ex.
Anthidium punctatum - småullbi, omr. 3, 4: ej allm.
Anthophora quadrimaculata - örtagårdsbi, täml. allm.
Apis mellifera - honungsbi (obs), allm.
Bombus terrestris - mörk jordhumla (obs), allm.
Bombus subterraneus - vallhumla (obs), allm.
Bombus hortorum - trädgårdshumla (obs), omr. 3, 4: flera arbetare
Bombus pascuorum - åkerhumla (obs), allm.
Bombus hypnorum - hushumla (obs), omr. 4: flera arbetare
Bombus lapidarius - stenumla (obs), allm.
Bombus sylvarum - haghumla (obs), omr. 3, 4: enstaka ex.
Chelostoma campanularum - småsovarbi, ej allm.

Coelioxys elongata - långkägelbi, omr. 4: 1 ex.
Colletes daviesanus - väggsidenbi, allm.
Colletes fodiens^{NT} - hedsidenbi, omr. 8: 1 ex.
Halictus tumulorum - åkerbandbi, täml. allm.
Hylaeus hyalinatus - kölcitronbi, omr. 3, 4, 8: täml. allm.
Hylaeus brevicornis - småcitronbi, omr. 4: 1 ex.
Hylaeus signatus^{NT} - resedabi, omr. 2, 4: fåtalig.
Lasioglossum minutissimum - småsmalbi, omr. 4, 8: 2 exx.
Lasioglossum morio - metallsmalbi, omr. 3,4: 2 exx.
Megachile versicolor - ängstapetserrarbi, omr. 3: flera exx.
Megachile willughbiella - stocktapetserrarbi, omr. 3: täml. allm.
Melitta leporina^{NT} - lusernbi, allmän.
Sphecodes reticulatus^{RL2010} - nätblodbi, omr. 4: 1 ex.
Astata minor^{NT} - en rostekel, omr. 4: 1 ex.
Cerceris quinquefasciatus - en knutstekel, omr. 3, 4: flera ex.
Cerceris rybyensis - Linnés knutstekel, omr. 3: 1 ex.
Philanthus triangulum - bivarg, allmän.
Podalonia hirsuta - ragghårig sandstekel, omr. 8: 1 ex.
Anoplius viaticus - vargvägstekel, omr. 3: 1 ex.
Arachnospila spissa - en vägstekel, omr. 4: 1 ex.

TVÅVINGAR – Diptera [3 arter]

Exorista rustica - en parasitfluga, omr. 8: 1 ex.
Sarcophaga nigriventris - en köttfluga, omr. 8: 1 ex.
Villa hotentotta - en svävfluga, omr. 4: 1 ex.

HALVVINGAR – Hemiptera [2 arter]

Aelia acuminata - mindre spetsnäsa (obs), omr. 4: 1 ex.
Alydus calcaratus - en bredkantsskinnbagge (obs), omr. 3: 1 ex.